

// Наук. пр. Донец. держ. техн. ун-ту. Сер. Екон. – 2002. – Вип. 49. – С. 69–75.

4. Приймак В. Інструментарій управління підприємством: модель грошових потоків // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2002. – № 4. – С. 82–90.

5. Стещенко Е.Д. Эффективность движения финансовых потоков и управления финансовыми ресурсами предприятия // Научно-техн. зб. Коммунальное хозяйство городов. Серия: Экономические науки. – К.: Техніка, 2003. – Вып. 48. – С. 202–206.

6. Дорошенко Т.В. Формування оптимальної структури інвестиційних ресурсів на підприємстві // Фінанси України. – 2002. – № 9(82). – С. 134–137.

7. Ткаченко М.В. Управління фінансовими ресурсами як фактор ефективності їх використання // Академ. огляд. Сер. Економіка та підприємництво. – 2002. – № 2. – С. 40–45.

8. Almeida H Campello M. Financial Constraints and Investment-Cash Flow Sensitivities: New Research Directions – New York University, Stern School of Business, Michigan State University, Eli Broad College of Business. – Working Paper. – December, 2001. – 26 p.

9. DeFond M., Hung M. An Empirical Analysis of Analysts' Cash Flow Forecasts. – University of Southern California Leventhal School of Accounting. – Working Paper. – April, 2001 – 38 p.

Ізмайлова Н.В.

СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ ГІРНИЧО-ВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Оборотними коштами у промисловості, як і в інших галузях народного господарства України, є сукупність грошових коштів, авансованих для створення оборотних виробничих фондів та фондів обігу, забезпечуючи їх безперервний кругообіг [1]. Але склад та структура оборотних коштів в різних галузях промисловості, навіть на окремих підприємствах всередині галузі, мають свої особливості, що обумовлені значним впливом економічних та організаційних факторів.

Так, виходячи з поділу оборотних коштів на оборотні виробничі фонди та фонди обігу, слід зазначити, що в промисловості приблизно 2/3 оборотних коштів знаходяться у сфері виробництва і лише 1/3 обслуговує сферу обігу. В гірничодобувній промисловості доля виробничих оборотних фондів складає 3/4 загальної сукупності оборотних засобів.

Як і в інших галузях економіки, останнім часом оборотні кошти підприємств промисловості формуються за рахунок власних та залучених джерел, причому доля перших складає 30-35%. Відповідно, залучені джерела фінансування використовуються в розмірі 65-70%, в тому числі банківські кредити займають 55% всіх оборотних коштів. Протилежна ситуація спостерігається на підприємствах гірничо-видобувної промисловості, де на даний час, незважаючи на розвиток форм кредитування, співвідношення між власними та залученими оборотними засобами складає приблизно 70 та 30%. Питома вага нормованих оборотних засобів на даних підприємствах складає 80-90%.

У літературі багато робіт у сфері використання оборотних коштів, так О.О. Терещенко розглядає проблеми фінансового оздоровлення підприємств [2], В.В. Бочаров приділяє увагу причинам нестачі власних оборотних коштів підприємств [3], але питання стану та ефективності використання оборотних коштів гірничо-видобувних підприємств не розкриті.

Існують певні відмінності в структурі оборотних засобів підприємств гірничо-видобувної галузі, зокрема підприємств, яким притаманний допоміжний характер виробничого процесу, що зумовлено, в першу чергу, специфікою останнього. Так, до складу товарно-матеріальних запасів, як основної складової нормованих оборотних активів майже всіх промислово-виробничих підприємств, входять: виробничі запаси, напівфабрикати власного виготовлення, готова продукція, товари та тварини на вирощуванні та відгодівлі. Незважаючи на ідентичність зовнішньої структури запасів на підприємствах багатьох галузей, існують певні відмінності у внутрішній структурі їх окремих елементів.

Виробничі запаси включають сировину та основні матеріали: паливо, будівельні матеріали, запасні частини, покупні напівфабрикати та інші. Вони визначаються характером технології та використовуваних матеріалів, що впливають на їх обсяг та специфіку формування. Так, питома вага виробничих запасів в галузях гірничої промисловості вдвічі менша за промисловість в цілому. В

виробничих запасах знаходиться незначна частка основних матеріалів, тари, палива. Високу питому вагу мають допоміжні матеріали, запасні частини для ремонтів. Специфічні умови гірничої промисловості та характер виробництва підприємств, що обслуговують гірничо-видобувний процес, в значній мірі впливають на кругообіг виробничих фондів через низько тривалий виробничий цикл, співпадання в часі процесів праці та виробництва, формування структури виробничих фондів. За цією ж причиною на гірничо-видобувних підприємствах в структурі виробничих запасів майже відсутні статті “Сировина” та “Основні матеріали”, які посідають значне місце на підприємствах переробляючих галузей.

Слід зазначити певні відмінності щодо формування запасів готової продукції, яка становить значну частину на промислових підприємствах, в тому числі на підприємствах гірничо-видобувної галузі. Але, враховуючи специфіку діяльності об'єкту дослідження даної роботи, тобто його належність до обслуговуючого виробничий процес гірничих підприємств, шляхом виготовлення допоміжних матеріалів, необхідно вказати на незначну величину даної статті в запасах через договірний (контрактний) спосіб функціонування.

Особливістю підприємств, що досліджуються, також можна вважати значні обсяги напівфабрикатів власного виготовлення, які необхідні для створення кінцевого продукту на виробничому підприємстві. Але, як правило, дана стаття майже повністю використовується на протязі одного виробничого циклу і не є обов'язково нормованим елементом оборотного капіталу на промислово-виробничих підприємствах.

Отже, структура оборотних коштів промислових підприємств, в тому числі їх товарно-матеріальних запасів, складатиметься під впливом багатьох факторів та галузевої специфіки діяльності, які, в свою чергу, призводять до різноманітних співвідношень між розмірами власних та залучених оборотних коштів, нормованими та ненормованими їх елементами, а також оборотними коштами в сфері виробництва та обігу. Дослідження даних співвідношень є важливим елементом управління оборотним капіталом підприємства та його товарно-матеріальними запасами. Але воно неможливе без попереднього аналізу та визначення основних методів управління запасами підприємства, від підбору яких залежить не тільки визначення найоптимальнішої для наявних умов функціонування структури товарно-матеріальних запасів, а й ефективність та повнота їх використання в цілому.

На зниження обсягів виробництва в гірничо-металургійному комплексі в останні роки вплинули різні фактори. Окрім постійно діючих гірничотехнічних та геологічних факторів, були й інші: зміна структури основних виробничих фондів; зниження потреби в залізородній сировині металургійних підприємств через деструктивні явища останніх років в економіці і моральний та фізичний знос технологічного і гірничо-транспортного обладнання; різке зростання вартості усіх видів основного технологічного устаткування; нестача власних оборотних коштів.

Гострота проблеми збільшення ефективності управління оборотними коштами посилюється ще й тим, що протягом тривалого часу в усіх галузях гірничої промисловості відбувається зниження оборотності активів. Ефективне управління оборотними коштами залізородної промисловості можливе тільки при урахуванні об'єктивних особливостей виробництва цієї галузі.

Аналіз виробничої і фінансово-економічної діяльності підприємств у 2000 -2001 рр. дозволяє зробити висновок про наявність вагомих позитивних виробничих, економічних, фінансових і соціально-економічних ефектів на підприємствах усіх підгалузей ГМК України, що одержали пільговий режим оподаткування і можливість збільшити в умовах експерименту обсяги оборотних коштів.

В результаті аналізу оборотних коштів підприємств гірничо-видобувної галузі встановлено, що у складі оборотних коштів на усіх підприємствах переважає дебіторська заборгованість. Найбільша її частка на початок 2000 р. спостерігалася на ВАТ „Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат” - 72%, на початок 2001 р. – на ВАТ „Південний гірничо-збагачувальний комбінат” - 58% та на початок 2002 р. - на ВАТ „Південний гірничо-збагачувальний комбінат” – 57%. Другою за величиною статтею оборотних коштів підприємств є стаття „Виробничі запаси”. Її питомою вагою коливалася від 24 до 30%. Протягом 2000-2001 рр. на усіх підприємствах не досягали її двох відсотків наявні грошові кошти.

Таким чином, на усіх гірничо-видобувних підприємствах структура оборотних коштів не раціональна. Частка матеріальних оборотних коштів є меншою ніж частка фондів обігу.

На всіх аналізованих підприємствах відсутні чисті оборотні кошти (табл.1). Тобто, на всіх підприємствах короткострокові пасиви більше оборотних коштів. Середній рівень перевищення поточних та довгострокових боргів над оборотними коштами в галузі склав 333306 тис. грн.

Таблиця 1. Аналіз власних оборотних коштів гірничо-видобувних підприємств Криворізького залізорудного басейну за 2000-2001 рр., тис. грн

	Оборотні кошти	Короткострокові зобов'язання	Довгострокові зобов'язання	Наявність (+), нестача (-) власних оборотних коштів
Центральний ГЗК				
2000р.	251 163	579 585	148 150	-476 572
2001р.	171 236	501 711	87 010	-417 485
Південний ГЗК				
2000р.	502 400	626 714	231 910	-356 224
2001р.	523 170	561 046	0	-37 876
Інгулецький ГЗК				
2000р.	287 957	361 955	167 081	-241 079
2001р.	377 411	433 942	28 145	-84 676
Північний ГЗК				
2000р.	282 690	687 048	281 577	-685 935
2001р.	570 848	832 662	104 783	-366 597

Показники оборотності оборотних коштів підприємств представлено у табл. 2. Рейтинг підприємств з огляду на рівень оборотності їх поточних активів виглядає так:

Таблиця 2. Аналіз ефективності використання оборотних коштів гірничо-видобувних підприємств Криворізького залізорудного басейну за 2000 - 2001 рр.

Показник	2000				2001				Середній показник
	ВАГ"ЦентрГЗК"	ВАГ"ПівдГЗК"	ВАГ"Північн ГЗК"	ВАГ"ІнГЗК"	ВАГ"ЦентрГЗК"	ВАГ"ПівдГЗК"	ВАГ"Північн ГЗК"	ВАГ"ІнГЗК"	
Чиста виручка від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн	441749	871267	610903	804229	492494	881548	676661	859731	
Середньорічна сума оборотних коштів, тис. грн	230654	456102	282690	297969	211200	512785	282690	332684	
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, разів	1,92	1,91	2,16	2,70	2,33	1,72	1,19	2,58	1,95
Період оборотності оборотних коштів, днів	188	188	167	133	154	209	304	139	185
Чистий прибуток, тис. грн	-629	60594	758	4008	4742	259404	172027	174292	
Середньорічна сума оборотних коштів, тис. грн	230654	456102	282690	297969	211200	512785	282690	332684	
Рентабельність оборотних коштів, %	-0,27	13,29	0,27	1,35	2,25	50,59	30,14	52,39	23,3 2

Перше місце посідає ВАТ „Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат” - оборотність поточних активів уповільнилася, але вона відбувалася швидше, ніж на інших підприємствах галузі; друге - ВАТ „Центральний гірничо-збагачувальний комбінат” - через покращання оборотності поточних активів у 2001 р.; третє - ВАТ „Південний гірничо-збагачувальний комбінат” - оборотність активів є повільнішою в порівнянні з іншими підприємствами.

За 2000-2001 рр. підприємства - ВАТ «Інгулецький ГЗК» та ВАТ „Південний ГЗК” та за 2001 р. ВАТ «Центральний ГЗК» мали чистий прибуток. Показники рентабельності свідчать, скільки прибутку приносили кошти, вкладені в поточні активи підприємств.

З точки зору рентабельності оборотних коштів підприємства можна ранжувати наступним чином: найкраща рентабельність поточних активів була на підприємстві ВАТ „Південний гірничо-збагачувальний комбінат”. Це можна пояснити найбільш сприятливим співвідношенням темпів зростання чистого прибутку та розміру поточних активів. Другий рівень мало ВАТ “Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат” завдяки найбільшому зростанню обсягів реалізації та чистого прибутку у 2001 р. Третій рівень займало підприємство ВАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат” – воно мало у 2000 р. збитки, а у 2001 р. отримало прибуток, що свідчить про покращання його ділової активності цього підприємства.

Рейтинг підприємств з погляду на рівень оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості виглядає наступним чином. Перший рівень має ВАТ “Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат” – оборотність дебіторської та кредиторської заборгованості найкоротша та прискорюється у 2001 р. Другий рівень - ВАТ “Південний гірничо-збагачувальний комбінат”. Оборотність кредиторської заборгованості прискорилася, а дебіторської – уповільнилася. Третій рівень - ВАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат”. Негативним є дуже значний рівень перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською.

Виходячи з результатів проведеного аналізу, головною проблемою підприємств гірничо-видобувної галузі є незадовільна структура балансу, особливо його пасивної частини, що пояснюється скороченням власних джерел фінансування.

Стан оборотних активів характеризується насамперед наявністю їх на певну дату. Порівняння фактичної наявності оборотних коштів з нормативом дозволяє визначити нестачу або надлишок власних оборотних коштів.

Нестача власних оборотних коштів означає перевищення нормативу оборотних коштів над фактичною їх наявністю. Вона може виникнути з вини самого підприємства, інших підприємств, внаслідок зміни умов господарювання, не прийнятих до уваги своєчасно (як, наприклад, несвоєчасне фінансування приросту нормативу власних оборотних коштів), стихійного лиха та з інших причин.

Основними причинами нестачі власних оборотних коштів можуть бути:

- погана робота маркетингової служби;
- невиконання планів прибутку та завдань зі зниження собівартості;
- слабка відповідальність підприємств за формування і збереження власних оборотних коштів та їх нецільове використання;
- несвоєчасне фінансування приросту нормативу оборотних коштів;
- наявність дебіторської заборгованості (несвоєчасні розрахунки) тощо.

Покрити цю нестачу власних оборотних коштів для підприємств, що досліджуються, можливо за рахунок двох заходів: скорочення залучених коштів, насамперед, короткострокових джерел (кредиторської заборгованості) та збільшення власних джерел фінансування оборотних коштів за рахунок росту прибутків.

Література:

1. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 4-е вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 571 с.
2. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник.- К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
3. Бочаров В.В. Финансовое моделирование – СПб: Питер, 2000. - 208 с.